

Archives and manuscripts, 32, 1(2004)

Najnoviji broj časopisa Australskoga arhivističkoga društva sadržava pet stručnih članaka, brojne prikaze objavljenih izdanja te na samom kraju domaće (australske) i vijesti iz svijeta. Časopis izlazi dva puta godišnje, otvorenoga je tipa i s naznakom Uredništva da objavljeni članci ne predstavljaju stav Australskoga arhivističkoga društva. Od 2000. urednica je Maggie Shapley, a ovo je izdanje njezino posljednje uredničko.

Prva dva stručna članka zapravo su odgovor na članak Paula Mcphersona *Teorija, standardi i (podrazumijevajuće) pretpostavke: javna dostupnost gradiva državnih tijela*¹ iz svibnja 2002. Autori tih članaka zastupaju potpuno suprotna stajališta: Frank Upward, doajen australske arhivistike, zastupnik je teze o *records continuumu* (dakle kontinuiranom »životu« nekoga zapisa), dok Matthew Eidson, mladi američki spisovodstveni praktičar, zastupa tezu o različitim životnim ciklusima dokumenata. U neku ruku i treći članak, onaj Jeremyja Cauchija, o razvoju standarda za dostupnost u Arhivu Novoga Zelanda, korespondira s člankom Paula Mcphersona. Tikka Wilson i Leonore Coltheart načinile su kratko istraživanje i pregled uporabe web stranica kabineta australskoga premijera, osvrćući se na raznorodnost i mnogostrukost zahtjeva korisnika preko Interneta, kao i na apsolutno raznorodnu strukturu i profile samih korisnika.

Stručni članak Franka Upwarda »*Records continuum*« i koncept završenoga proizvoda prilično je oštro intoniran i ogorčeno pobija Macphersonove teze iz 2002., zamjerajući mu da je više od polovice članka posvetio dokazivanju da tri eminentna teoretičara *records continuuma*² ipak prešutno vide razliku između »poslovne« uporabe gradiva i njegove buduće uporabe u kulturološke svrhe bilo koje vrste. Ostale Mcphersonove teze koje Upward nastoji člankom demantirati jesu:

- a) teorija *records continuuma* nije obuhvatila i riješila pitanje dostupnosti gradiva (što je ujedno i najveća zamjerka);
- b) inzistiranje na kontekstualnosti i funkcionalnosti unutar *records continuum* teorije utemeljilo je hijerarhijske, ali prije svega mentalne barijere kod mogućih korisnika;
- c) teorija *records continuuma* pretpostavlja da spisovodstveni sustav automatski odgovara i brojnim zahtjevima kolektivne memorije (tj. potrebama korisnika).

Upward naglašava kako navedeni prigovori imaju još veću težinu ukoliko se zna da se svi navodi kose s glavnim postavkama Australskoga arhivističkoga društva, kojega je on član!

On prije svega nastoji opovrgnuti tvrdnju da je teoriju izložio primjenjujući metodiku i terminologiju koja nije razumljiva široj publici. Stoga navodi kratki pregled zbivanja i tekstova koji su prethodili samom izlaganju teorije,³ smatrajući da su prethodni njegovi radovi te radovi njegove kolegice i suradnice Sue McKemmish pri postavi

---

¹ Macpherson, P., *Theory, standards and implicate assumptions: Public Access to Post-current Government Records*, Archives and Manuscripts, svibanj 2002.

² Jedan je sam Upward, a druga su dvojica Chris Hurley i David Bearman.

³ Svoju je teoriju u zaokruženom obliku objavio u dvama dijelovima: *Post-custodial Principles and Properties*, Archives and Manuscripts, sv. 24, br. 2, studeni 1996., 268–285 i *Structuration Theory and Recordskeeping*, Archives and Manuscripts, sv. 25, br. 1, svibanj 1997., 11–35.

dotične teorije, a i različita izlaganja i predavanja održana prije same pisane objave, dali dovoljno jasan uvod i temelj. Autor je svoju teoriju temeljio na četirima tzv. dimenzijama: kreiranje, zahvaćanje, organiziranje i »umnožavanje«, koje je prikazao shematski u koncentričnim krugovima. Međutim, on sam taj prikaz rado povezuje i objašnjava ga Rorschachovim mrljama, odnosno, njegovom metodom.⁴ Upward naime drži da svatko, u bilo koje vrijeme, u bilo kom povijesnom razdoblju, teoriju može tumačiti ovisno o trenutnim uvjetima i okolnostima te da njegov koncept može dati bezbroj odgovora na bezbroj mogućih pitanja. U tom smislu navodi da i dostupnost gradiva nije ograničena samo na neku od navedenih dimenzija, pogotovo da za to nije rezervirana isključivo četvrta, »posljednja« dimenzija, kako izvodeći zaključak iz njegove teorije tumači Macpherson. Slično mu odgovara i na prigovore o baziranosti teorije na kontekstualnosti i funkcionalnosti. Prigovor se naime odnosi na naglašavanje tih dviju odrednica, koje time postaju mentalna ograda uporabi zapisa i na drugi način osim vezano uz dotični kontekst i dotične funkcije. Upward i ovdje pobija prigovore držeći da njegov kritičar preusko i jednoznačno tumači izraz »kontekst« i »kontekstualno« upućujući na pojam »okruženje«, koji rabi prije spomenuti C. Hurley, a koji autor i sam prihvaća i navodi kao primjereniji.

Matthew Eidson, pak, u svom tekstu pokušava relativizirati »krivnju« *records continuum* teoretičara, naglašavajući kako i arhivisti koji zagovaraju njegovo stajalište (stajalište životnih ciklusa zapisa) također imaju problem tumačenja dostupnosti i moguće uporabe. Autor kao jedinu »spojnicu« između dvaju životnih ciklusa zapisa, onu koja bi osigurala maksimalnu mogućnost uporabe, vidi vrjednovanje. Smatra, naime, da je vrjednovanje jedina točka u kojoj se, naravno uz neke druge kriterije, u obzir uzima uporaba, odnosno buduća uporaba. Eidson je pritom svjestan kako je upravo pokušaj mjerenja i određivanja budućih korisničkih zahtjeva slaba točka arhivske službe. Stoga je i on ponovio zahtjeve i apel za što više korisničkih studija i projekata koji bi na znanstvenoj razini promišljali o mogućim budućim zahtjevima. Koncept vrjednovanja svakako mora biti unutar segmenta *recordkeepinga*, odnosno zaštite i čuvanja zapisa, a primjenu bilo kojih kriterija valja detaljno i dobro dokumentirati, budući da je jasno da se i oni s vremenom mijenjaju. Ono što je izvan svake sumnje jest činjenica da je društveno prihvaćanje prava građana na dostupnost sve šire. Kako u svom članku Mcpherson naglašava da teorija kontinuuma mora mogućnost dostupnosti ugraditi već u fazi kreiranja zapisa, da bi se osigurala i trenutna i buduća dostupnost, tako Eidson napominje kako neki arhivisti i takav koncept drže remećenjem zapisa kao organskoga proizvoda nastala radom nekoga stvaratelja te zaključuje kako unutar toga procesa možemo razlikovati dvije struje, koje valja pomiriti: integritet zapisa unutar sustava i jednakopravnost dostupnosti. Eidson nadalje upozorava i na pristup jednoga dijela arhivističke zajednice koja traži da arhivi prihvate tzv. *fast food* pristup, mijenjajući *menu* svaki put kad se promijeni generalni ukus konzumenata. Taj bi pristup mogao imati i znatne političke implikacije, ukoliko bi se stvorila kritična masa korisnika određene interesne skupine sa znatnim lobističkim utjecajem. Stoga autor smatra da značenje dokumenta na njegovoj elementarnoj razini može najviše olakšati i trenutačnu i buduću uporabu te zagovara apsolutnu suradnju arhivista sa spisovoditeljima i informacijskim

---

⁴ Metodu je u psihologijskim znanostima promovirao švicarski znanstvenik Herman Rorschach 1921., a riječ je o projektivnoj tehnici namijenjenoj ispitivanju strukture i dinamike ličnosti, temeljenoj na osobnom doživljaju mrlja od tinte.

stručnjacima bilo koje vrste, koji imaju zadatak osiguravati pristup i dostupnost informacija. Prečesto se, po njegovu mišljenju, problematika dostupnosti ostavlja po strani obiju teorija (*continuum* i *life cycle*), odnosno, dovoljnim se drže neke implicitne odrednice u procedurama, obrazovanju stručnjaka i pojedinim postupcima.

Jeremy Caochi iz Novoga Zelanda priložio je članak o razvoju i primjeni Standarda za dostupnost u arhivima Novoga Zelanda. Standard je u primjeni od 2002., a cjelokupan je projekt standardizacije arhivističkih postupaka u Novom Zelandu započeo 1990. godine. Prvi je 1998. objavljen Standard za postupak vrjednovanja, a 1999. Standard za primopredaju arhivskoga gradiva. Nakon toga, ali služeći se novom metodologijom, sastavljen je i 2000. objavljen Standard za pohranu gradiva, pri izradi kojega se naglašeno uzimalo u obzir i mišljenje stvaratelja i imatelja gradiva. Standard o dostupnosti/uporabi izrađen je u prosincu 2001. kao posljednji od četiriju inicijalnih koji su trebali odrediti osnovne okvire za postupanje u novozelandskoj arhivskoj službi. Izrađen je pod vodstvom i savjetodavnim uputama radne grupe, koja je obuhvaćala predstavnike ustanova koje su dužne davati informacije, arhivske praktičare, predstavnike korisničkih skupina, stručnjake za slobodu pristupa informacijama, kao i stručnjake za zaštitu osobnih podataka te predstavnike Maura. Nacrt standarda nekoliko je puta išao u čitanje, jer su iskustva izrade i primjene prethodnih standarda pokazala kako su široke konzultacije iznimno važne, kako za samu kvalitetu, tako i za buduće implementiranje u praksi. Radna je skupina stoga svaki put usvajala neke od primjedbi ili prijedloga nadopuna. Jedan od većih problema koji je valjalo riješiti bilo je usklađivanje s odredbama nekoliko zakona koji su izravno doticali ovu problematiku: Arhivski zakon iz 1957., Zakon o službenim informacijama iz 1982. te Zakon o privatnosti iz 1993. No, već u početku rada odlučeno je da će se standard odnositi na sve službene zapise starije od 25 godina u posjedu vladinih (državnih) tijela, zatim na sve takve zapise pohranjene kod nekih drugih ustanova ili agencija ovlaštenih za pohranu gradiva te na zapise pohranjene unutar fondova Državnoga novozelandskoga arhiva. Primjena standarda sugerirana je i stvarateljima koji ga se službeno nisu morali pridržavati, a bili su potencijalni davatelji informacija. Prilikom primjene standard je uzrokovao i mnoge nove aktivnosti unutar arhiva: drugačije treninge i edukaciju osoblja, interna izvješća, ankete o dojmovima korisnika, sve do primijenjenih dugoročnih poslovnih i strateških planova.

Novi standard prouzročio je i neke promjene u korisničkim službama. Kako on propisuje smjernice za postupanje, a ne striktno odredbe, tako arhivisti unutar dotične službe, temeljem specifičnih situacija, moraju procjenjivati pojedine svoje odluke. Primjerice, odluku o broju arhivskih jedinica koje korisnik može rabiti u jednom navratu, ukoliko je riječ o korisniku iz drugoga mjesta, zatim odluke koje se tiču specifičnih istraživanja i sl. Članak na kraju sadržava i *Dodatak* koji nešto konkretnije govori o samom standardu. Primjerice, sam tekst standarda organiziran je u trima dijelovima. Prvi dio objašnjava namjeru i ciljeve standarda, kao i zakonske odredbe koje na bilo koji način utječu na dostupnost – kako u pozitivnom, tako i u ograničavajućem smislu. U tom se dijelu naglašava i potiče mogućnost dobrovoljne primjene Standarda za one stvaratelje koji ga se službeno nisu dužni pridržavati (kako je slučaj sa, za sada, daleko prihvaćenijim Standardom za pohranu zapisa). Drugi, glavni dio, obuhvaća devet glavnih principa dostupnosti gradiva: 1. pravo na dostupnost (pristup), 2. partnerstvo s korisnikom, 3. pristupni kanali, 4. izrada informativnih pomagala i drugih oblika opisa gradiva koji će pridonijeti dostupnosti, kao i aktivno promoviranje uporabe zapisa, 5.

osiguravanje primjerenih fizičkih i tehničkih sredstava za uporabu gradiva, 6. osiguravanje i podizanje kvalitete korisničke službe, 7. mogućnost kopiranja i reproduciranja gradiva, zatim dva principa koja predstavljaju osiguranje od zlouporabe: 8. zaštita zapisa i 9. klasificirani (nedostupni) zapisi i zapisi dostupni pod posebnim uvjetima.

Svaki od principa sadržava kratak opis i objašnjenje njegove neophodnosti za slobodan pristup zapisima, kao i opis njegove primjene. Principi su postavljeni na relativno općenitijoj razini kako bi bili što fleksibilniji za uporabu, odnosno izazivali što manje zabrana. Treći dio čine pitanja za provjeru: svaki od principa sadržava i taksativno popisan minimum zahtjeva unutar vlastite teme. Standard ne propisuje čak ni osobu koja ispunjava listu provjere – to može činiti i davatelj usluge, a i njezin korisnik. Konačno, autor napose navodi namjeru i stalna nastojanja da u dogledno vrijeme i taj Standard napreduje.

Članak T. Wilson i L. Coltheart zapravo je namjenska studija razvoja Prime Ministers Websitesa – internetske stranice kabineta australske vlade, nastale u okviru projekta Prime Ministers Papers, koji je rezultirao i zasebnim prikupljanjem i obradom podataka iz zapisa ovoga stvaratelja a već pohranjenih u Državnom arhivu. Projekt je to kojim autorice žele pokazati kako novi medij – Internet – pokazuje iznimne mogućnosti promocije svoga sadržaja, u konkretnom slučaju zapisa australskoga premijerskoga kabineta, no analogija se može povući i na ostale arhivske fondove i zbirke, kojima spomenuti medij daje novu šansu za promociju. Autorice su zapravo na studiju bile ponukane jednim člankom Helen Nosworthy,⁵ koja je 1994. apostrofirala novi smjer u nastojanjima Državnoga arhiva da promiče vlastiti rad, odnosno da promiče vlastito gradivo i njegovu dostupnost. Tada je to arhiv činio kroz povećanu izložbenu i izdavačku aktivnost, dok je u današnjemu okruženju, kako ističu Wilson i Coltheart, upravo web stranica idealan medij za kreiranje hibridnoga sustava koji će biti spoj i izložbe i obavijesnoga pomagala. Potrebu za takvim pristupom autorice naglašavaju i kratkim, pomalo gorkim opisom Australskoga državnog arhiva u ranim 1990-ima. Bila je to ustanova koja je ponajprije skrivila za vrjednovanje, preuzimanje, obradu, opis, pohranu i zaštitu gradiva, koji su primarni korisnici bili sami predstavnici pojedinih vladinih službi. Ovdje još možemo pridodati i nekoliko ozbiljnih – kako ih ironično karakteriziraju autorice – istraživača, i to je bilo sve. S vremenom je, kako je i državna uprava sve više prihvaćala stav o svojoj ulozi javnoga servisa građanima te kako je jačala građanska svijest i zakonska regulativa o pravu na pristup informacijama, i arhiv počeo promišljati svoje nove, donekle i tržišne, mogućnosti povećanja korisničke publike. Internetska stranica kabineta u prvih šest mjeseci bilježila je oko 16 000 posjetitelja mjesečno, a od toga ih se trećina pokazala kao ponovljeni posjetitelji. Takvi podatci govore kako bi i arhiv na isti način mogao širiti broj svojih korisnika, jer ako se od deset posjetitelja stranice barem trojica na nju vraća, pretpostavka je da će bar jedan od njih s vremenom i služiti nekim gradivom pohranjenim u arhivu.

Posljednji se članak u izdanju izdvaja tematikom, ali je, na žalost, vrlo blizak aktualnim zbivanjima. Riječ je o članku *Ratni zakoni i razaranja kulturnih dobara u*

---

⁵ Nosworthy, H., *Reaching out, The Records Continuum: Ian Mclean and Australian Archives First Fifty Years*, Clayton, Victoria, 1994.

*Iračkom ratu tijekom 2003. godine*⁶ Tonyja Caravelle. Autor je ravnatelj Državne pismohrane Zapadne Australije, a napose je stručnjak za humanitarno pravo, budući da je involviran u Odsjek za humanitarno pravo Australskoga Crvenoga križa. Članak je nastao temeljem jedne od prezentacija tijekom serije seminara »Čak i ratovi imaju granice« u srpnju 2003. U uvodnom dijelu autor pobliže objašnjava što sve podrazumijevamo pod pojmom kulturnoga dobra. To su: a) pokretna i nepokretna dobra velike važnosti kao kulturne baštine svakoga pojedinca, b) zgrade kojima je glavna namjena štititi i izlagati dotična kulturna dobra te c) ambijentalne cjeline koje u velikoj mjeri sadrže dobra navedena pod a) i b). Činjenica da međunarodno humanitarno pravo zakonski štiti ova dobra ukazuje na njihovu iznimnu važnost za dobrobit društva u cjelini, a i svakoga pojedinca, stoga je njihovo uništavanje u bilo kom obliku izravan nasrtaj na memoriju čovječanstva. No, ne treba zaboraviti da uništavanje kulturnih dobara, ukoliko se koncentriramo na primjer arhiva, često ugrožava i individualna prava svakoga pojedinca – od njegovih uobičajenih potreba tijekom života u mirnodopskom razdoblju (upravni, pravni, imovinski, mirovinski razlozi), već ugrožava i njegovo pravo na kaznenu satisfakciju ukoliko su zapisi svjedočili o ratnim zločinima bilo koje vrste. Autor nadalje razlaže okolnosti koje su dovele do objave Haške konvencije (Hag, 1954.) i njezina Protokola I. i Protokola II. te naglašava kako države/glavni učesnici rata u Iraku (Irak, SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo i Australija) nisu ratificirale ni dotičnu konvenciju, ni njezine protokole. Nasuprot tomu, ne treba posebno naglašavati kako je prostor Iraka najstarija kolijevka svjetskih civilizacija i mjesto koje ima najdužu neprekinutu tradiciju života na nekom prostoru. Koliki su bili točni razmjeri uništenja kulturnih dobara spekulativna je tema, budući da postoje razna izvješća od kojih ni jedno, s obzirom na provenijenciju, ne možemo uzeti kao mjerodavno. Postoje izvješća i dokumentacija da su Iračani prije samoga oružanog sukoba pokušali provesti neke preventivne mjere (pohranom predmeta i zapisa na zaštićena mjesta, ubrzanim mikrofilmiranjem najvažnijih dobara i sl.), no ironija još je veća što zbog poznatoga ekonomskoga embarga nisu ni raspolagali dovoljnim sredstvima za ostvarenje primjerenije zaštite. Autor potom nabroja mjere koje inače valja provoditi radi moguće preventivne zaštite, iako to, kako smo vidjeli, u slučaju Iraka nije bilo moguće. Prema do sada poznatim podacima od važnijih je dobara kulturnoga naslijeđa potpuno izgorjela zgrada Nacionalne knjižnice i arhiva, iako postoje neproverene informacije da su najvrjedniji zapisi prije sukoba deponirani na sigurno mjesto. Također su bila alarmantna prvobitna izvješća o izgubljenim i uništenim predmetima Iračkoga nacionalnog muzeja, no potonje brojke uništenoga ipak su se smanjivale. Na kraju članka autor apelira na svjetsku kulturnu i stručnu zajednicu da u što većoj mjeri, kako materijalno, tako i stručno u pogledu raznih disciplina, pomogne u pronalaženju izgubljenoga te u zaštiti i restauraciji preostalog kulturnoga blaga. Najvažnijim međutim drži podizanje svijesti o potrebi ratificiranja pozitivnih zakona o zaštiti kulturnih dobara što većega broja zemalja, a i podizanje svijesti svakoga pojedinca o općem ljudskom naslijeđu.

Silvija Babić

---

⁶ *The Lows of War and Destruction of Cultural Property in the Irag War 2003.*